

TÜRK DÜNYASI'NDA SINIR PARADOKSU: KIRGIZ- ÖZBEK ÖRNEĞİNDE ANKLAV/ EKSKLAV ÇIKMAZI

Kerim ÖZARSLAN*

Özet: Yer küre üzerinde bin yıllardır süregelen coğrafi ve jeopolitik sınır problemlerinin son yüz yıl içerisinde yaşandığı ve belki de dünya üzerindeki sınır sorunlarının en belirgin olduğu coğrafya Türkistan coğrafyasıdır. Türkistan coğrafyası, Sovyetler Birliği'nin sınır politikalarının mağduriyetini ağır bir bilanço ile yaşamaktadır. Nihayetinde tarım, toprak, su gibi temel ekonomik unsurların hayat bağlayıcılığı ya göz ardı edilerek ya da bilinçli bir şekilde karmaşıklığa sokularak yapılmıştır. Sınır belirleme operasyonları öyle hal almıştır ki söz konusu sınırların mahallelerden ve hatta evlerin arasından geçmesi, iki ülke arasındaki su paylaşımı, hayvancılığın yoğun olduğu yerlerde meraların kullanım hakkı gibi tartışmalar başta küçük gibi görünse de yerini daha büyük olaylara bırakmıştır. Öyle ki bölgede oldukça ciddi çatışmalara ve can kayıplarına yol açmıştır. Özellikle Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti örneğinde görüldüğü üzere, bağımsızlık sonrası dönemde iki ülke de sınır demarkasyonunu tam anlamı ile sağlayamamışlardır. Bundan dolayı etnik-sınır sorunları ön plana çıkmaktadır. Sınır sorunlarının nedeni, etnik gruplar, coğrafi engeller ve stratejik faktörler olabilir, ancak yanlış sınır politikaları da çatışmalara neden olmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasında yaşanan anklav ve eksklav sorunları ciddi bir karın ağrısıdır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız, Özbek, Sınır, SSCB, anklav, eksklav, Devlet, Ülke

Border Paradox in the Complex Geography of the Turkic World: in the Case of the Kyrgyz Republic and the Uzbek Republic Enclave and Exclave Dead End

Abstract: The geography of Turkestan is the geography where the geographical and geopolitical border problems that have been going on for thousands of years on the globe have been experienced in the last hundred years and perhaps the geography where the border problems in the world are the most prominent. Turkestan geography is experiencing the victimisation of the border policies of the Soviet Union with a heavy balance sheet. In the end, the life binding of basic economic elements such as agriculture, soil and water were either ignored or deliberately complicated. The border demarcation operations have become such that discussions such as the crossing of the borders through neighbourhoods and even houses, water sharing between the two countries, the right to use pastures in areas where livestock breeding is intensive, although they may seem small at first, have given way to bigger events. So much so that it led to serious conflicts and loss of life in the region. As seen especially in the case of the Kyrgyz Republic and the Uzbek Republic, in the post-independence period, both countries have not been able to fully demarcate their borders. Therefore, ethnic-border problems come to the fore. Border problems may be caused by ethnic groups, geographical barriers and strategic factors, but wrong border policies also cause conflicts. The enclave and exclave problems between the Kyrgyz Republic and the Uzbek Republic are a serious headache.

Key Words: Kyrgyz, Uzbek, Border, USSR, enclave, Exclave, State, Country.

Giriş

Dünya Jeopolitiğinde, coğrafi ve siyasi sınır karmaşalarının yaşandığı birçok ülke ve bölge bulunmaktadır. Yer küre üzerinde bin yıllardır süregelen coğrafi ve jeopolitik sınır problemlerinin son yüz yıl içerisinde yaşandığı ve belki de dünya üzerindeki sınır sorunlarının en belirgin olduğu coğrafya Türkistan coğrafyasıdır. Orta Asya diye adlandırılan Türkistan coğrafyası, Sovyetler Birliği sınır komisyonlarının uyguladığı sınır politikalarının mağduriyetini uzun yıllardır yaşamaktadır. Bu mağduriyet kimi zaman çatışmalar ve büyük can kayıpları olarak da karşımıza çıkmıştır. Nihayetinde tarım, toprak, su gibi temel ekonomik unsurların hayat bağlayıcılığı ya göz ardı edilerek ya da bilinçli bir şekilde karmaşıklığa sokularak yapılmıştır. Sınır belirleme operasyonları öyle hal almıştır ki söz konusu sınırların mahallelerden ve hatta evlerin arasından geçmesi, iki ülke arasındaki su paylaşımı, hayvancılığın yoğun olduğu yerlerde meraların kullanım hakkı gibi tartışmalar başta küçük gibi görünse de yerini daha büyük olaylara bırakmıştır. (Daniiarova A. , 2018:50) Öyle ki bölgede oldukça ciddi çatışmalara ve can kayıplarına yol açmıştır. Örneğin 2000-2003 yılları arasında Soh anklavında yaşayanlar ile çevresinde ki Kırgız köyleri arasında bulunan

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans kerim.ozarslan@mail.ohu.edu.tr

mayınlardan dolayı 13 kadar Kırgız vatandaşının hayatını kaybettiği can kayıpları olmuştur. (Alamanov & Umetalieva, 2015:133) Bazı görüşlere göre SSCB'nin mirası olarak kabul edilen sınır düzenlemeleri, Türk Cumhuriyetlerinde bağımsızlık öncesi bir sorun teşkil etmemiş olsa da bağımsızlıkların sonrasındaki dönemde o Coğrafya 'da yaşanan etno-sınır sorunlarını ciddi anlamda su yüzüne çıkarmıştır. Özellikle Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti örneğinde görüldüğü üzere, bağımsızlık sonrası dönemde iki ülke de sınır demarkasyonunu tam anlamı ile sağlayamamışlardır.

Dünya siyasi haritası üzerinde görünen sınır karmaşıklıkların ana eksenini sorguladığımızda da aynı sorunların varlığını görmekteyiz. Elbette ki sınır sorunlarının çıkış noktasının bir kısmı, siyasi olarak etnik gurupların, tarihsel olarak coğrafi engellerin ve belirli stratejik faktörlerin etkisi ile oluşmuşsa da çatışmalara kapı aralayan sorunların diğer bir kısmı da yanlış sınır politikaları uygulanmasının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sınır sorunlarının en bilinen örneklerinden birisi anklav ve eksklavlardır. Çalışmanın ilk bölümünde anklav ve eksklav kavramlarının tanımları detaylı olarak verilecektir. Özet olarak geçmek gerekirse; anklav tanımını belirlemeye çalışan ilk araştırmacılardan birisi olan Pierre Raton'un tanımı ile 'anklav': "Bir devletin topraklarının bir kısmının tamamen başka bir devletin topraklarıyla çevrili olmasıdır" (Raton, 1958:186) Tarık Demir'in ifadesine göre ise; Uluslararası ilişkiler literatüründe "*çevreleyen ülkenin etine batmış kıymık*" ya da "*ayakkabıdaki taş*" biçiminde betimlenmektedir. (Demir T. , 2014: 26)

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ulus devletler arasında yaşanan sınır sorunlarının en önemli faktörlerinden birisi olan ve örneğini vereceğimiz Kırgız Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki anklav ve eksklav sorunların neden sonuç ilişkilerine temas etmektir.

Anklav ve eksklav alanlarının kavramları coğrafi olarak değil jeopolitik olarak ele alınacaktır. Ayrıca Orta Asya kavramı yerine Türkistan, Kırgızistan ve Özbekistan ülke adları yerine ise Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti adları kullanılacaktır. Çalışmaya yönelik söz konusu anklav ve eksklav bölgelerin oluşumundaki unsurlar incelenecek, yerel bölge halkının kaygı ve yaşadıkları sorunlar belirtilecektir. Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasında yaşanan sorunların oluşumundaki temel sınır sorunları ile bu sorunların oluşumunda SSCB sınır belirleme komisyonu tarafından hazırlanan düzenlemeler tarihsel olarak ele alınacaktır. İki ülke arasında yaşanan sınır sorunlarının çözümü noktasında düzenlenen toprak değişim stratejisi çerçevesinde meydana gelen gelişmeler de dahil edilmek üzere sorunların çözümü noktasında hangi usullerin uygulanılabileceği önerilecektir.

1. Teorik Çerçeve ve Anklav Ve Eksklav Kavramları

Anklav ve eksklav kavramları, jeopolitikte ve Coğrafyada, dünyanın muayyen devletlerinin belirli düzeyde kendi içerisinde izole edilmiş olan ve iç toprak statüsünde bulunan kısımlarının kendine özgü konumunu karakterize etmek için kullanılmaktadır. Genel itibari ile bu iki kavram arasında hem yakın bir ilişki hem de oldukça önemli bir farklılıklar bulunmaktadır. (Yurievsky Y. R., 2013:150)

Ülke sınır düzenlemelerinin oluşumunda etkili erkler ve bu erkler tarafından geliştirilen tüm sınır düzenlemeleri teritoryal (ülkesel) fragmanlardan birisi olan anklav/eksklavların meydana gelmesi o ülke topraklarında tarihsel ve sistemsal bakımdan jeopolitik değişim dalgalanmalarının sonucu, rol üstleniciler bakımdan ise jeostratejik bağlamda belirli bir nüfuz zümresi tarafından yapılan politik mücadelenin ürünü olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. (Demir T. , 2017:101)

Anklav ve eksklav kavramlarına en genel yorum E. B. Alaev'in "Sosyo-Ekonomik Coğrafya Kavramsal ve terminolojik sözlük" adlı klasik eserinde yer almaktadır. Alaev, eksklav kavramını tanımlarken, kavramın herhangi bir ülke toprağının, bulunduğu ülkenin ana taksona göre bağımsız olarak tanınmayan, bölgesel olarak ayrılmış bir alan olarak yorumlamaktadır. Böyle bir alan, yalnızca kendisini çevreleyen bölge ile ilişkili olarak, bir anklavdır. (Alaev, 1983:69).

1.1. Anklav Kavramı

İç topraklar olarak ifade edilen anklav kavramı literatüre ilk olarak 1526 tarihli Madrid anlaşmasında yazılan bir metinde geçmiştir. Bu metin belgesi, anklav kavramının girdiği ilk uluslararası belgedir. Anklav kavramı aynı zamanda dönemin Fransızcası olan “lingua Franca” ‘dan diplomasi diline girmiştir. Neredeyse tüm Hint-Avrupa dillerinde kullanılmakta olan bu sözcük, Almanca ’da “Enklave”, İtalyanca ve İspanyolca ’da “enclave”; Rusça ’da “anklav” (анклав) telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla siyasi coğrafyada, tamamen başka bir ülkenin sınırları dahilinde yer alan yabancı toprak parçasına anklav (iç toprak) (bir ülkenin toprakları içinde yer alan ve başka bir ülkenin toprakları içinde bulunan bölge, İngilizcesi: A territory belonging to one country that is enclosed within the territory of another) denilmektedir. (Demir T. , 2017:101)

Jeopolitik literatürde ise “anklav”, bir ülkenin tamamen başka bir ülke sınırları içerisinde kalan topraklarını ifade ederken, “eksklav”, bir ülkenin ana vatanından kopuk olduğu, fakat bir başka ülkeye kara bağlantısı olmayan bölgelerine işaret eder. Eğer bir anklavın, Deniz, Göl gibi su alanına erişimi varsa, buna yarı anklav (kıyı anklavı) denir. (Yurievsky Y. , 2013:152)

Bir anklav, bir devletin topraklarının tamamının başka bir devletin toprakları içinde bulunan herhangi bir kısmıdır. "anklav" ve "anklavlanmış bölge" ifadelerinin bazen yanlış kullanıldığı kabul edilmelidir. (Raton, 1958:186) Bu nedenle Monako Prensiğinin Fransa'nın Alpes-Maritimes bölgesinde denize kıyısı olmadığı sıklıkla söylenir, lakin bu doğru değildir, çünkü Monako'nun karasuları vardır ve dolayısıyla Fransız topraklarını kullanmadan diğer devletlerle iletişim kurabilir anklav ve eksklavlar, görünürde sadece jeopolitik sorun gibi görünse de aslında uluslararası ilişkilerin dinamiklerinden yerelde yaşayan bölge halkının yaşamlarına kadar geniş bir yelpazede etki alanı yaratmaktadır.

1.2. Eksklav Kavramı

Eksklavın kökeni belirsiz olmakla birlikte morfolojik olarak bir yerleşim bölgesine benzer (aynı kökten gelen clavis "anahtar" ve ön eki eh "dış, ötesi") anlamına gelir. Vinokurov, eksklav'ın anklava mantıksal bir uzantısı olduğunu ve Latince anlamına karşılık geldiğini ifade etmektedir. Ona göre, eksklav kavramı 1868'de anklavın ortaya çıkışından 30 yıl sonra ortaya çıkmıştır. (Vinokurov, 2007:16)

Eksklav "siyasi olarak bağlı olduğu ülkeye coğrafi açıdan bağlı olmayan" yani bir ana ülkenin sınırları dışında kalan yönetimindeki bölgenin diğer başka bir yabancı ülke ya da ülkelerde bulunan toprak parçasıdır (fiziksel olarak bitişik olmayan bir başka bölgeye yasal olarak bağlı olan bir bölge İngilizcesi: a territory legally attached to another territory with which it is not physically contiguous). Bu durumda aynı toprak parçası kendisini kuşatan ülke açısından anklav, fakat siyasi olarak bağlı olduğu ülke açısından eksklav olarak görülmektedir. (Demir T. , 2013:79)

Eksklav konusunda çalışma yapan isimlerden birisi de, 1959 yılında “Annals of the Association of American Geographers” isimli bir dergiye yazdığı, “Exclaves” isimli bir makale yayınlayan G W. S Robinson’dur. Robinson eksklavlardan bahsederken “Devletler arasındaki ilişkileri göstermek için” kullanılan bir kavram olarak belirtmiştir. Eksklavların yalnızca siyasi bağlamda değil aynı zamanda ekonomik olarak da akraba olan devlet ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.” Öte yandan Robinson “eksklavları boyutları küçük olan ve sık karşılaşılmayan önemsiz olgular” olarak değerlendirmiştir. (Robinson, 1959:283)

Birden fazla devlet tarafından çevrelenen eksklavlar saf olarak adlandırılır (çünkü kesin konuşmak gerekirse, çevredeki devletler bunları kendi toprakları içinde eksklav olarak adlandıramaz). Bunlar arasında Rusya'nın Kaliningrad Oblast'ı (Litvanya ve Polonya toprakları ile çevrilidir ve Baltık Denizi'ne erişimi vardır), Hırvatistan'ın Dubrovnik'i (Karadağ ve Bosna Hersek ile çevrilidir ve Adriyatik Denizi'ne erişimi vardır), Azerbaycan'ın

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (üç devlet arasında yer alır: Ermenistan, İran ve Türkiye, ancak su sınırı yoktur) sayılabilir. (Yurievsky R. Y., 2013:153)

2. Uluslararası Hukukun Sınır Sorunlarına Etkisi Ve Sınırların Belirlenme Süreci

2.1. Uluslararası Hukukun Sınır Sorunlarına Etkisi

Dünya genelinde anklav ve eksklav problemlerinin çözülmesi yolunda uluslararası hukukun rolünün büyük önem arz ettiği aşikardır. Sınırların düzenlenmesi ve yerel halkın yerleşim haklarını koruması gibi konularda uluslararası hukuk, problem yaşayan iki ülkenin yönetimi arasında bir uzlaşma zemini yaratabilir. Bu uzlaşmalar ülkeler arasındaki sınırlandırın çizilmesi ve işaretlendirilmesi adına sınır sorunlarının hukuksal bağlamda netleştirilmesi ve çözüm sağlaması açısından önemli bir aşama olarak düşünülebilir. (Joldoshov Ö. G., 2019:311)

Uluslararası hukuk, sınırların belirlenmesinde ve bölgesel anlaşmazlıkların çözülmesinde önemli bir rol oynasa da soğuk savaş sonrası SSCB'nin dağılmasının ardından özellikle Türkistan Coğrafyasında başlayan yeni süreçte, Türk ülkeleri özelinde yapılan karmaşık sınır çizimi uygulamalarının yarattığı problemlerin çözüme ermesi hususunda, bölgenin selaseti için ortak hukuk gereksinimini daha da artırmıştır. (Akıl, 2003:386) Bu bağlamda, uluslararası hukukun temel ilkeleri, bölgede yaşayan etnik grupların yaşam haklarını ve egemenlik taleplerine öncelik vererek, daha adil bir çözüm önerisi sunması beklenmektedir.

Dr. Ayferi Göze'nin "Devletin ülke unsuru: sınırları ve devletle olan münasebeti" kitabında da ifade ettiği üzere uluslararası hukuk sistemine göre genel kabul gören en önemli vurgu "*Ülkesiz bir devletin kabul edilmediği gibi sınırları sonsuz olmayan bir ulus devlet ülkesinin de varlığından söz edilemez.*" Uluslararası hukuk konusu olarak devletin sadece bir toprak parçası olmadığı gibi o devletin sahip olduğu ülkenin de sınırlarının nereye kadar uzandığı ve çizilen sınırların hangi coğrafi bölgeleri içerisine aldığı da katiyen önemli ve ulusal bir meseledir. Bir devleti diğer devletten ayıran sınırların nereden başlayarak nerede biteceğinin de kesin olarak belirtilmiş olması ve bilinmesi gerekmektedir. Bu mesele ulusal bir meseleden ziyade uluslararası hukukun meselesidir. (Göze, 1959:65)

2.2. Sınırların Belirlenme Süreci ve SSCB Dönemi Sınır Politikaları

Uluslararası forumlarda ulus devletlerin egemenlik alanını belirginleştiren sınırlar, sınır anlaşmazlıklarının çözümü noktasında etkili rol oynayan BM(Birleşmiş Milletler), HNS(Helsinki Nihai Senedi), AK(Avrupa Konseyi) gibi uluslararası anlaşmalarla veya savaşlar neticesi ile çizilmişlerdir. (Deniz, 2020:237) Tam bu noktada ulus devletlerin sınırlarını belirlemesi, ihtilaflı bölgelerde değişen politikaların ve siyasi koşulların etkisi ile farklı şekillerde sınır çizim işlemleri görmesine yol açmaktadır. Bunun en bariz örneğini konusunu aldığımız Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasında yaşanan sınırların kaynağı olan SSCB dönemi sınır politikalarında görmekteyiz.

Sınırlar; toprak sınırları, ülke sınırları, henüz ulus devlet oluşumunun gerçekleşmediği ilk dönemlerden buyana, yerleşik toplulukların yahut kabilelerin diğer yerleşikler ve kabilelerden ayrı bir alan içerisinde kendilerini yönettikleri, bir yaşam biçimi oluşturdukları, baskınlara, saldırılara, istila gibi durumlara uğramaları ihtimaline karşı güvenlik endişesi güderek oluşturdukları bir nevi güvenlik çemberi de denilebilir. (Ünüvar, 2022:56) Günümüz Türkistan Coğrafyasında anklav ve eksklav problemlerinin kökenini anlamak açısından SSCB döneminde uygulanan sınır politikalarını okumak yeterlidir. Başta Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti olmak üzere Sovyetler Birliği'nin ulusal aidiyetin ana unsuru olan kimlikleri kendi Sovyet egemenliği altında yönetme isteği ve özellikle Fergana Vadisinde kontrolü elinde tutmak için nasıl bir strateji yolu izlediğini iyi okumak gerekir. Bölgede Sovyet hegemonyasını güçlü kılabilmek için Cumhuriyet halkları arasında etnik gerilim yaratmaya yönelik kasıtlı oluşturulan anklav ve eksklavlar bu stratejinin merkez kuvvetidir.

Kırgız Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti ve Tacikistan arasında uygulanan sınır çizimleri bu politikaların en nihai sonucudur. (Hirsch F. , 2022:246)

Moskova merkezli SHMYK (Sovyet Hükümeti Merkezi Yürütme Komitesi) 1924 yılında yaptığı sınır çizimleri SSCB'nin Türkistan Coğrafyasında yaptığı bir dizi ulusal cumhuriyetin kurulması yönünde “böl-yönet” taktiği uygulamıştır. (Hirsch F. , 2022: 230-240) Altynbek Joldoshev'a göre, Türkistan'daki komünistlerin arasında, Sovyet Devriminin hemen ardından bazı siyasi söylem ortaya çıkmıştır, bu söylemler bölgede etnik köken odaklı ulusallaşmaya atfedilmiştir. Bahsi geçen ve gerçeği yansıtan bu söylemler gruplaşma oluşturan toplumun etnik formülasyonu ile problemlili sınırların çizilmesinde etkili olmuştur. (Joldoshev A. , 2013: 123)

Bu uygulamaların neticesi ile sınırların belirlenmesi sonucunda Özbek SSC, Kara Kırgız ÖO, Özbek SSC içerisinde Tacik ÖSSC, Türkmen SSC kurulmuştur. Kara Kırgız ÖO sırası ile 1925 yılında Kırgız ÖO, 1926 yılında da Kırgız ÖSSC ismini almıştır. (Haugen, 2003) Haritalar bu bağlamda oluşturulurken 1924 yılında sınırların belirlenmesi sürecinde RSBKYAK'a (Rusya'nın Sınır Bölgelerinin Kabilesel Yapısını Araştırma Komisyonu) bağlı etnograflar tıpkı sınırlar gibi karmaşık bir etnografik çalışma yapmışlardır. Bu çalışma esasında bölge halkının dini, dili, yerel kültürleri, fiziksel görünüşleri, akrabalık ve klan yapıları, tarihsel bağlantıların anlatıları, byt (yaşam biçimi ve kültürü) göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle Kırgız Cumhuriyeti'nin sınırlarının belirlenmesinde komisyona verilen bu burgular etnografik sınır belirlenmesinde uygulanmıştır. (Hirsch, 2022: 242-243) Oliver ROY'a göre SSCB uyguladığı sınır düzenlemeleri politikası ile bağımsızlık öncesi Türk Cumhuriyetlerin belirli alanlarda ve seviyelerde cılız kalmalarını hedeflenmiştir. Zira bu uygulamaların amacı netti: bölünecek olan bölgelerin yapısını homojen kalmasını ve yerleşiklerin egemen etni içerisinde kaynaşmalarını sağlamaktır. (Roy, 2018: 113)

Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti bölgelerinde anklavlar ve eksklavlar çıkmazı söz konusu olduğunda, bölgedeki ülkeler arasındaki etnik çeşitlilik ve tarihsel anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmaktadır. Sınır çizimlerinin oluşumundaki etno-sınır paradoksundan doğan anlaşmazlıkların bertarafı ile uzlaşım, uluslararası hukukun etkisi ile sağlanacaktır.

3. Sscb Döneminin Tarihsel Arkapları

SSCB'nin “dünyadaki tüm proleterleri bir araya toplamak” hedefi ön planda idi. Ekim devriminin ardından Sovyet bütünlüğünü sağlamak adına güttüğü Milli siyaseti gereği, tüm Sovyetler Birliği topraklarında olduğu gibi Türkistan coğrafyası üzerinde de gerekli planlamaları yapıyordu. (Meral, 2015:7) Türkistan coğrafyasını bambaşka bir kimliğe büründürülmeye hazırlanıyordu. SSCB Türkistan'ı parçalara bölerek SSC, ÖSSC gibi farklı statü ve boyutlarda Cumhuriyetler kurmak kaydı ile bölgeyi birbirinden ayırıştırma politikasını hayata geçiriyordu. (Tekin, 2010:52) Bu adım Türkistan'da yeni bir inşanın kapılarını aralarken birliğin de bozulması anlamına geliyordu.

Sınır belirlenmeleri sürecinde komisyon raporlarına göre kararlar alan Moskova yönetimi, 1920 ve 1930 yılları arasında sorunlu sınırları keyfi olarak çizmiştir. (Kodaman & Bırsel, 2006:422) Böylece Türkistan yurtlarında birlik içerisinde yaşayan Türk boyları farklı uluslar olarak ayrılmışlardır. Bu bağlamda Graham Smith'in “The Soviet state and nationalities policy. In the nationalities question in the post-Soviet states - Sovyet devleti ve milliyetler politikası. Sovyet sonrası devletlerde milliyetler sorunu” kitabında ifade ettiği üzere “*etnik olmayan Sovyetler Birliği paradoks olarak etnik ülkelerin birleşimi temelinde oluşturulmuştur.*” (Smith, 1996:2-22) 1920 yılına gelindiğinde devrimin lideri V. İ. Lenin Komünist Parti idarecilerinin de yürüttüğü fikir ile Türkistan'ın bölünme aşamasına girmesini ve Özbek, Kırgız ve Türkmen yurtlarının sınırlarının olduğu bir haritanın çizilmesi emrini vermişti. Komünist Parti çalışmalarına 1924 yılında gerçekleştirmeye başlamıştır. SSCB yetkilileri 12 Haziran 1924 tarihinde yukarıda belirtildiği üzere Türkistan'da ayrı

cumhuriyetlerin kurulması harekâtını başlatmasının ardından şekillendiren "Merkezi Toprak Komitesi" kurulması planlanan cumhuriyetlerin sınırlarını tespit etmeye başlamışlardır. 1924 yılının Eylül ayına gelindiğinde komite çalışmalarını tamamlamış ve sınırlar bir bir tespit edilmiştir. (Yalçınkaya D. , 1997:277)

1924 yılı itibarı ile Türkistan artık jeopolitikte, bir devlet olarak kullanılamaz olacaktır. Artık Türkistan yerine Orta Asya tabiri kullanılmaya başlanacaktı. Bununla birlikte ayrılan cumhuriyetlerden çalışmamızın konusu olduğundan yalnızca Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti egemen bir cumhuriyet olarak SSCB'ye katılmıştır. 1924 yılında gerçekleştirilen Türkistan ÖSSC yüksek dayanışma kurulu merkezi icra komitesi tarafından yürütülen olağanüstü toplantı neticesinde Türkistan'ın ayrı milletler ve devletler olarak parçalara ayrılmasıyla ilgili karar alınmıştı. Aynı yıl RSFSC (Rusya Sovyet Feolenatif Sosyalist Cumhuriyeti) bünyesinde Kara Kırgız özerk bölgesi kuruldu. 1925 yılı itibarı ile Kara Kırgız özerk Bölgesi'nin resmi adından kara kelimesi çıkarılarak, resmi adı Kırgız Özerk bölgesi olarak adlandırılmıştır. Kırgız halkının önde gelen siyasileri Kırgız özerk Bölgesi'nin resmi devlet statüsünün sürdürülmesi ve yükselmesi adına etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Kırgız siyasilerin, Kırgız Özerk Bölgesi'nin Devlet yapısının güçlenmesi için verdikleri mücadele sonuç vermiş ve 5 Aralık 1936 tarihinde alınan karar ile Kırgız Özerk Bölgesi, Kırgız SSC kurulmuştur (Tekin Arzu, 2010:60) Günümüzdeki ciddi sınır sorunlarının ortaya çıkışı olarak belirlenen çizgiler, gerek sınırlar konusundaki uluslararası anlaşmaların hayata geçmesinin zaman alması, gerekse tarihi temellerinin olmaması nedeniyle, ilk başlarda idarî bölünme sınırı olmaktan öteye geçememiştir. (Sürücü, 2002:273-291)

4. Kırgız Cumhuriyeti Ve Özbek Cumhuriyeti 'Ndeki Anklav Ve Eksklavlar

Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki Türkistan Jeopolitiğinde anklav ve eksklav meselesi yalnızca Kırgız Cumhuriyeti ve Özbek Cumhuriyeti'nde olmayıp, evvela Tacikistan olmak üzere diğer sınır komşusu olan devletlerde bulunmaktadır. Bunların bazıları anklav ve eksklav şeklinde olduğu gibi özerk cumhuriyetler yahut özerk bölgelerde de bu sorun yaşanmaktadır. Örnek verecek olursak Güney Osetya'dan Kafkas Cumhuriyetlerine kadar birçok bölgede bu sorunlar dikkat çekmektedir. Lakin çalışmamızın başında da bahsettiğimiz gibi sadece anklav ve eksklav sorunlarını Özbekistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti konu başlığı altında alıyoruz.

Dünya jeopolitiğinin genel yapısını değişimine neden olan önemli olaylardan birisi de hiç şüphesiz SSCB'nin yıkılışıdır. (Demirci, 2012:37) Bu yapı değişikliği ile yeniden çizilen sınırların yukarıdaki bölümlerde de bahsedildiği üzere Türkistan coğrafyasının kalbi olan Fergana vadisinde, Kırgız Cumhuriyeti'nin Oş, Celalabad, ve Batken şehirleri, Özbek Cumhuriyeti'nin ise Andican, Fergana ve Namangan şehirlerini (Daniiarova,, 2018:17) içerisine alan bölgeyi etkilemiştir. Bu bölgenin etnileri heterojen nüfusa sahip olmaları ve günümüzde sahip oldukları sınırların iç içe oluşu ile doğan anlaşmazlıklar birbirini tamamlayan önemli etkenlerdir. (Kodaman & Birsell, 2006:422)

Bir ulus devletin ülke sınırları içerisinde yer alan başka bir ülkeye ait olan toprağı, diğer ülke toprakları tarafından çevrelenmiş kapalı bir alan konumundadır. Bundan mütevellit farklı sebepler neticesinde, bazı zamanlarda yerel ve siyasi anlaşmazlıklarla birlikte boyutları azımsanmayacak çatışmalara neden olmuştur.

Bu durum dünya siyasi coğrafyasında '*norm dışı anomali*' olarak ifade edilir. (Daniiarova A. , 2018:50) Sınır sorunlarının nedeni, etnik gruplar, coğrafi engeller ve stratejik faktörler olabilir, ancak yanlış sınır politikaları da çatışmalara neden olmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasında yaşanan anklav ve eksklav sorunları iki kardeş ülke arasında ciddi bir karın ağrısıdır.

Bu doğrultuda kapalı alan bölgesi içerisinde yaşayan yerel halkın, kendi anavatan toprağına geçiş süreci de çoğunlukla sorun olmuştur. Gerek siyasi gerekse genel geçer

sorunların yaşandığı bu anklav ve eksklav bölgelerinde yaşanan sorunların sık sık gündemdeki yerini tazelemesi de anklav ve eksklav topraklarının bulunduğu ülkeler arasında ciddi gerginliklerin yaşanmasına ve dahasında devletler arası çatışmaların çıkmasına dahi neden olmuştur. (Yalçınkaya & Abidzhanov, 2020:2654)

Coğrafyanın en ateşli bölgesi olan Fergana Vadisi'nde bulunan anklavların da, iç içe geçmiş toprakların sakinleri içerisinde yaşadıkları ülke ile ait oldukları ülke arasındaki başlıca sorunlar, ulaşım, su kaynaklarının kullanımı, hayvancılıkta meraların paylaşılması gibi sorunlardır. Bu sorunlar tarım ve hayvancılığı olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan sınırlardaki sıkı kontroller yaşayan halkın ticaret yapmasına ve toplumsal faaliyetlerini sürdürmelerini ciddi anlamda zorlaştırmakta ve engel olmaktadır. (Kılınç & Kanat, 2024:35)

Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde toplamda 8 adet anklav görünmektedir. Bunların Kırgız Cumhuriyeti içerisinde olanları; Şahimardan, Çonkara, Soh, Kayragaç, Voruh, Yeni-Ayıl'dır. Özbekistan Cumhuriyeti içerisinde bulunanlar ise; Barak ve Savrak bulunmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti içerisinde bulunan anklavların dördü Özbek Cumhuriyeti'ne aittir. Bunlar; Şahimardan, Çonkara, Yeni-Ayıl ve Soh anklavıdır. Tacikistan'a ait olanlar ise Voruh ve Kayragaç anklavıdır. Özbekistan Cumhuriyeti içerisinde Kırgız Cumhuriyeti'ne ait sadece Barak anklavı bulunmaktadır. Bu anklavda aşağıda ifade edileceği üzere toprak değişimi anlaşmaları ile Özbek Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır. Böylece 2024 yılı itibarı ile Kırgız Cumhuriyeti'nin hiçbir ülkede anklav toprağı bulunmamaktadır. Geri kalan anklav ise (Savrak) Özbekistan Cumhuriyeti sınırlarında olup Tacikistan'a aittir. (Kılınç & Kanat, 2024:34)

Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki ihtilaflı bölgelerden birisi olan Barak anklavıdır. Barak anklavı Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki çatışmalı bölgelerin başında gelmektedir. Zira bu çalışmada bu bölgenin günümüzde Özbek Cumhuriyeti'ne bırakılması bir örnek olarak alınmaktadır. Çünkü Kırgız Cumhuriyeti'nin Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisindeki tek anklav bölgesi olan Barak Özbek Cumhuriyeti'ne bırakılmış ve bu bölgenin sorunu çözülmüştür. Barak hakkında bilgi aktaracak olursak; Bölgenin alanı yaklaşık 208 hektardır. Barak Özbek Cumhuriyeti'nin Andican iline bağlı Kurgan tepe ilçesinin Özbek köyleriyle tamamen çevrilidir. Barak'ın Kırgız Cumhuriyeti sınırına olan uzaklığı yaklaşık beş kilometre uzaklıkta yer almaktadır.

Yukarıda yazılı olan bilgililere eş olarak aşağıdaki tabloda Özbekistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti'nde bulunan anklav ve eksklavları görebilirsiniz. (Tacikistan konu dışı olduğu için sadece bir önceki paragrafta anklav sayıları ve bütünlüçliliğin bozulmaması adına yer vermiştir. Tabloda yer verilmemiştir.) Yalnız güncel verilere dayanarak hazırladığım tabloda Kırgız Cumhuriyeti'nin Özbekistan Cumhuriyeti içerisinde yer alan tek anklavı statüsündeki Barak 2018 yılında Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasında yapılan arazi takası anlaşması ve 2022 tarihinde yapılan toprak değişimi konusunda varılan nihai anlaşmanın ardından, 2024 yılında Özbekistan Cumhuriyeti toprağı olarak kaldı, karşılığında ise Oş bölgesinin Kara-Suu ilçesine bağlı Ak-Taş kırsal idaresine bitişik eşdeğer bir arazi verdi. (kun.uz Editör, 2024) Buna göre güncel anklav tablosu bu şekilde hazırlanmıştır.

Tablo 1:Kırgız ve Özbek Cumhuriyeti'nde bulunan anklav Bölgeleri. (Bu Listede BARAK yer almamaktadır.)

Anklav	Bulunduğu Ülke	Sahibi Olan Ülke	Nüfus	Etnik Durum
Şahimardan	Kırgız Cumhuriyeti	Özbekistan Cumhuriyeti	7.100	%91 Özbek, %9 Kırgız
Soh	Kırgız Cumhuriyeti	Özbekistan Cumhuriyeti	83.000	%99 Tacik, %1 Kırgız
Çonkara	Kırgız Cumhuriyeti	Özbekistan Cumhuriyeti	1400	Çoğunluk Özbek
Yeni-Ayıl	Kırgız Cumhuriyeti	Özbekistan Cumhuriyeti	200	Çoğunluk Özbek

Bölgede bağımsızlık döneminde en huzursuz bölgeydi. Devletlerin her biri sınırlandırılmamış toprak parçalarını "kendilerine ait" olarak görüyordu. Komşunun bilgisi olmadan mülk geliştirmek için bazı adımlar atıldığı durumlar oldu. Sonuç olarak, tartışmalı bölgelerde sınır muhafızları arasında defalarca çatışmalar çıktı. (Karınbaye, 2020:115)

4.1. Şahimardan:

Kırgız Cumhuriyeti topraklarıyla çevrelenmiş olan Şahimardan, Özbek Cumhuriyeti'ne ait bir anklavdır. Anklavın yüzölçümü 90 kilometrekaredir. Alai (Alay) Dağlarında, deniz seviyesinden 1500 metre yükseklikte olup güncel verilere göre Özbekistan Cumhuriyeti şehri Fergana 'ya sadece 50 km uzaklıktadır. Etnik olarak nüfusun çoğunluğu (%91) Özbek'tir. Şahimardan'ın toplam nüfusu 7.000 kişidir. Şahimardan Özbek asıllı şair Hamza Hekimzade Niyazi'nin memleketidir. Bu yüzden Şahimardan'ın diğer bir adı Hamzaabad'dır. Ayrıca Özbekistan Cumhuriyeti hiçbir zaman Şahimardan anklavını herhangi bir pazarlık formunda tutmadı. Şahimardan'ın dini turizme yönelik ekonomik kazancı, Özbekistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti arasındaki sınır belirsizliğini de ciddi anlamda olumsuz etkilemektedir. Şahimardan adı ise Hazreti Ali'nin lakaplarından biridir. (Daniyarova Aimoor, 2018:56) Bölge halkının inanışına göre, -Serkut Kılınç'ın makalesinde belirttiğine dayanarak- Hz. Ali'nin mezarı bu bölgede bulunmaktadır. Bundan dolayı Şahmerdan dini bağlamda kutsal bir yer olarak görülmektedir. (Kılınç & Kanat, 2024:36)

4.2. Soh:

Kırgız Cumhuriyeti toprakları içerisinde yer alan bu anklav, Özbek Cumhuriyeti'ne aittir. Soh 'un Yüzölçümü 236 kilometrekaredir. Soh anklavı Özbek Cumhuriyeti'ne ait olsa da nüfusun çoğunluğunu (%99) Tacikler oluşturur. Soh anklavında 83.000 kişi yaşamaktadır. Soh anklavı, Fergana bölgesinin yoğun nüfusa sahip ve en geniş araziye sahip anklavı statüsündedir. Soh ve Fergana arasındaki mesafe arazi şartlarını da göze alırsak 106 km 'dir. Batken Oblastının (Kırgız Cumhuriyeti'nin Oblast'ı) iki yakasını birbirine bağlayan yol Soh içerisinden geçmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere Soh anklavı Özbek Cumhuriyeti'ne ait olmasına rağmen anklav halkının neredeyse tamamı Taciklerden oluşması hukuken bir karmaşıklığa yol açmaktadır. Bundan dolayıdır ki burada yaşayan halk kendi dilini (Tacikçe) kullanmakta, eğitimlerini Tacik dilinde yapmakta ve hatta yazılı ve görsel basında dahi Tacik dili kullanılmaktadır. Buradaki sorun Özbek resmi dillinin Tacik dili olmamasıdır. (Gabdulhakov, 2014:3)

4.3. Çonkara:

Özbek Cumhuriyeti'ne ait, Kırgız Cumhuriyeti toprağında yer alan diğer bir anklav ise Çonkara'dır, Çonkara'nın demografik yapısı ağırlıklı olarak Özbek'tir Yüzölçümü 2,61 kilometrekare olan anklavda çoğunluğu Özbek'tir. Nüfusu 1.400 kişidir. Çonkara'nın ve Özbekistan Cumhuriyeti sınırındaki Özbekistan köyüne mesafesi 2,56 kilometredir. Çonkara diğer isimlendirmeler ile Kalaca ve Kuzey Soh olarak geçmektedir. (Kılınç & Kanat, 2024:34) Çonkara Soh Nehri kıyısında yer aldığından toprakları oldukça verimlidir. Çonkara'nın diğer bir özelliği de , Soh anklavını Özbekistan köyü 'nün bulunduğu kısa mesafe sınıra bağlayan yol üzerinde olmasıdır. Çonkara Özbekistan Cumhuriyeti sınırına çok yakın ve küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına rağmen anklavlar arasındaki en sorunsuz bölge diyebiliriz.

4.4. Yeni-Ayıl:

Son olarak bahsedeceğim anklav ise Kırgız Cumhuriyeti içerisinde yer alan ve Özbek Cumhuriyeti'ne ait olan Yeni-Ayıl – Kırgız dilinde Kenish, bazı kaynaklarda ise Taş Tepe olarak geçen anklavıdır. Yeni Ayıl'ın nüfusu 200 kişi civarında olup, 0,24 kilometrekare yüzölçümü ile en küçük anklav özelliğini taşımaktadır. Nüfus çoğunluğunu Özbeklerin oluşturduğu Yeni-Ayıl anklavı, Özbek Cumhuriyeti'ne en yakın anklavdır. Yeni-Ayıl ile

Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki mesafe sadece 415 metredir. Böylece kendi aidiyetindeki toprağa en yakın olma özelliğine sahiptir. Yeni-Ayıl anklavının hangi ülkeye ait olduğu hukuki olarak belirlenememiştir çünkü bunu gösteren bir resmî belge bulunamamıştır. Bununla beraber Yeni-Ayıl anklavının bağımsızlık ile ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. (Toshpulatov & Kakhkhorova, 2020:33) Yeni-Ayıl, aynı Jenish isimli Kırgız köyüyle bütünleşmiş durumda olduğundan bölgede herhangi bir sorunun yaşandığı görülmemiştir. (Kılınç & Kanat, 2024:37)

Bölgede bulunan anklavlardan en fazla gerginlik ve çatışmaların sahne olduğu anklav Şahimardan ve Soh anklavıdır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere temel problemlerden olan Su kullanımı ve toprak paylaşımı konuları ile ulaşım yollarının bu anklavlardan geçmesi ciddi tartışma ve olaylara neden olmuştur. (Karadağ, 2022:13)

Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti içerisinde bulunan anklav ve eksklavların karmaşıklığı coğrafyanın kaderi ile bir ağ gibi günümüzde de uzlaşmazlık, gerginlik ve istikrarsızlıklar olmasına neden olmaktadır. Öyle ki bu karmaşıklık bir tesadüf değil, bir örüntü içerisinde olduğu aşikardır. Örneğin Kırgız Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Soh anklavı Özbek Cumhuriyeti'nin toprağı olmasına rağmen anklav içerisinde yaşayan halk etnik olarak Tacik'tir. (Imamova, 2014)

Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki barışa yönelik diplomatik ilişkiler nihayet 1993 yılında kurulmaya başlanmıştır. Ülkeler arasında ebedi dostluk anlaşması 1996 yılında imzalanmıştır. (Stanradar Editor, 2015) Fakat çalışmanın ana konusuna binaen bahsi geçen SSCB mirası sınırlar nedeni ile iki ülke arasındaki ilişkilerin, gerçek manada uzun yıllar boyunca dostane olduğundan bahsedilemez. Zira bölgenin en uzun sınırı (1378km) Özbekistan Cumhuriyeti – Kırgız Cumhuriyeti sınırır. (Yanushkevich, 2017)

5. Çözüm Önerileri

2022 yılının Kasım ayında Hükümetin sınır belirleme ve tahkim heyeti başkanı Kamçibek Taşiyev, Zhogorku Keneş'in toplantısında Barak sorununa çözüm getireceğini ve Barak'ın Özbek Cumhuriyeti'ne bırakılarak Özbek Cumhuriyeti'nin Kırgız Cumhuriyeti'ne bağlı Oş ili Kara-Suu Ak-taş köyü sınırında Barak yüzölçümünde bir alanın Kırgız Cumhuriyeti'ne tahsis edileceği bildirdi. Bundan dolayıdır ki Çözüm sürecinin barışçıl bir şekilde ilerlemesi için bütün anklavlarda takas siteminin uygulanması şu an için görünen en uygun yol gibi görünüyor. Bu konudaki ilk girişim tekrar etmek gerekirse yukarıda yazılı olduğu gibi Barak örneğidir.

Binlerce yıldır aynı coğrafyada, bir çatı altında yaşayan iki kardeş kültürün ve halkların yaşadığı sıkıntılar aynıdır. Her iki ülke yönetiminin, akademisyenlerinin, aydınlarının, medyasının, Askeriyesi, STK'sı, muhalefeti ve hükümeti bir fikir birliğine vararak geçmişte yaşanan hataları ve yaşatılanları tekrar etmeme adına önemli girişimlerde bulunmalıdırlar.

Kırgız Cumhuriyeti'nde bulunan anklavlarda yaşayanların anakarası olan Özbek Cumhuriyeti'ne daha rahat erişim sağlamaları hususunda ikili mutabakatlar sağlanmalıdır. Bu kolaylık bir koridor açılması çalışması olması istense de anklavların dört tarafının Kırgız Cumhuriyeti toprakları ile çevrili olduğundan mümkün olmayacaktır. Kısacası Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti özelinde sorunları aşmanın en kolay ve kesin çözüm yolu, anklavların içinde bulundukları ülke topraklarının takas yolu ile devredilmesiyle gerçekleşecek olmasıdır.

Bu sorunların çözümü noktasında belirttiğimiz yolların uygulamaya geçirilebilmesi için iki ülke yetkililerinin anlaşma sağlamaları, Türk Devletler Teşkilatı ile bu anlaşmaların hakemli bir şekilde yapılması muhtemel neticeye vardırabilir.

Diğer bir öneri ise anklav ve eksklav bölgelerinde yaşayan halklara isteğe bağlı vatandaşlık verilmesi ile çifte vatandaşlık hakkı elde etmeleri sağlanabilir. Anklav bölgesinden kendi

ülkesine göç etmek isteyen vatandaşlara da mevcut mal varlıklarını yahut beledini kendi ülkelerine taşımalarında kolaylıklar sağlanabilir.

Sonuç

Türkistan Coğrafyasında yaşanan uzun ve yorucu süreçler bağımsızlığın ardından Rus etkisi altında kalan devlet başkanları ile bir müddet devam etmiştir. İleriki süreçlerde değişen siyasi atmosfer ile Türk ülkelerindeki sorunlar yumuşamaya başlamış çözüm odaklı çalışmalar hız kazanmıştır. Örneğin Özbek Cumhuriyeti'ne 2016'da Cumhurbaşkanı olarak ve göreve gelmesi ile sınır sorunlarına odaklanan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev, kardeş ülkeler ile kalıcı barışın sağlanması adına dostluk anlaşmaları imzalama, bir takım iş birliği geliştirme çalışmaları adına ciddi anlamda girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en önemli olanı ise hiç şüphesiz aynı tarih, kütür ve coğrafyanın paylaşıldığı kardeş ülke Kırgız Cumhuriyeti ile yapılan anklav ve eksklavlar için çözüm sürecidir. (Yalçınkaya & Khusan,, 2020:2664)

SSCB'nin dağılmasının ardından, SSCB döneminde uygulanan sınır politikaları ve sınır çizimlerinden kaynaklı problemlerin sona erdirilmesi için Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Her ne kadar iki ülke yetkilileri Fergana Vadisi'nin can damarı olan sınırlar için uzlaşma görüşmeleri yapsalar da yaşanan çatışmaları engellemek pek mümkün görülmemiştir. Özbekistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti arasında bazı sınır bölgelerinde hudutların belirlenmesi amacıyla çekilen hatlar bazı evleri ikiye bölmüş, evin yarısı bir ülkede, diğer yarısı da diğer ülke topraklarında kalmıştır. (Gabdulhakov, 2015:2)

Özbekistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti arasındaki sınırlar boyunca 70 ila 100 tane sorunlu bölge vardır. Bu kapsamdaki sorunları çözmek için iki ülke arasında 14 Ağustos 2014 tarihinde iki ülke arasındaki sınır sorunlarının çözüme kavuşturulması adına Kırgız-Özbek Hükümetler arası Devlet Sınırlarının Sınırlanması ve Sınırlandırılması Komisyonu adında bir komisyon kurulmuştur: Buna göre toprak değişimi temelli görüşmeler 2017 yılında da yapılmıştır. Kırgız Cumhuriyeti Kerkidan su rezervuarının da dahil olduğu 407 hektarlık araziye Özbek Cumhuriyeti'ne vermeyi kabul etmiştir. Buna karşılık Özbek Cumhuriyeti'nden Aravan bölgesinde bulunan Gülbahar köyü civarından aynı hektar ölçülerinde olan bir toprağı Kırgız Cumhuriyeti sınırlarına katmıştır. (Arı , 2024:106)

Her iki kardeş ülke de sınır ihtilaflarını çözme konusunda önemli mesafe katetmiştir. Nisan 2021 tarihinde imzalanan antlaşmayla, Oş şehri ile birlikte Soh anklavında ki düzenlemelere bağlı olarak sürdürülebilirliğini ümit ettiğimiz olumu ilişkilere yeni bir soluk kazandırmıştır. (Tolipov, 2021)

KAYNAKÇA

- Akıl, A. (2003:386). Hukukun Genel İlkeleri ve Hukukun Gelişimine Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Erzinan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt VII, sayı. 3-4*, 386.
- Alaev, E. B. (1983:69). *Sotsial'no-ekonomicheskaya geografiya. Ponyatiyno-terminologicheskii slovar*. Moskova: Mısl.
- Alamanov, S., & Umetalieva, A. (2015:133). *Chapter 5 Trans-border Conflicts: Review of Trans-border Conflicts on the State Border between the Kyrgyz Republic and Its Neighbouring Countries*. Bishkek,: The Latvian Ministry of Defence.
- Arı , M. (2024:106). Fergana vadisi'nde iç topraklar (anklav) sorunu orta asya ülkeleri arasındaki iş birliğini ne yönde etkiler? voruh örneği. *Asya araştırmaları dergisi / sayı: 1 / cilt: 8*, 106.
- Daniyarova Aimoor. (2018:56). Uluslararası hukuk açısından kırgızistan-özbekistan sınır sorunları. *(Yüksek Lisans Tezi) Ankara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler anabilim dalı*, 56.
- Daniyarova, A. (2018:50). Uluslararası hukuk açısından kırgızistan-özbekistan sınır sorunları. *(Yüksek lisans tezi) Ankara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler anabilim dalı*, 50.

- Daniyarova, A. (2018:50). Uluslararası hukuk açısından kırgızistan-özbekistan sınır sorunları. *(Yüksek lisans tezi) Ankara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler anabilim dalı*, 50.
- Daniyarova, A. (2018:17). Uluslararası hukuk açısından kırgızistan-özbekistan sınır sorunları. *(Yüksek lisans tezi) Ankara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler anabilim dalı*, 17.
- Demir, T. (2013:79). Afrika sömürge mücadelelerinin siradişi coğrafi fragmanların oluşumundaki etkisi. *İstanbul üniversitesi edebiyat fakültesi coğrafya bölümü coğrafya dergisi Sayı 26*, 79.
- Demir, T. (2014: 26). Kolonyal dönemden günümüze jeopolitik bağlamda anklav/eksklav ülke toprakları-güvenlik ilişkisi. *[Doktora Tezi] Harp akademileri stratejik araştırmalar enstitüsü*, 26.
- Demir, T. (2017:101). anklav/eksklav ülke toprakları-güvenlik ilişkisi. T. SAKMAN içinde, *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları / Change in State Nature: Boundaries of Security* (s. 101). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Demirci, L. (2012:37). Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana. *Savunma Bilimleri Dergisi Cilt/Volume 11, Sayı/Issue 2*, 37.
- Deniz, D. (2020:237). Sınırsız dünya söylemleri altında sınırlar, sınır güvenliği ve sınır insanları, Sayfa: 235-252. *Doğu coğrafya dergisi, Sayı: 44*, 237.
- Gabdulhakov, R. (2014:3). Geographical Enclaves of the Fergana Valley: Do Good Fences Make Good Neighbors? *Central Asia Security Policy Briefs, No 14*, 3.
- Gabdulhakov, R. (2015:2, 03 09). The highly securitized insecurities of state. *The Central Asia Fellowship Papers No1*, s. 2.
- Göze, A. (1959:65). *Devletin ülke unsuru : (sınırları ve devletle olan münasebeti)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1959. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1959.
- Haugen, A. (2003). *The Establishment of National Republics in Soviet Central Asia*. İngiltere: Palgrave Macmillan UK.
- Hirsch, F. (2022: 230-240). *Ulusların İmparatorluğu Etnografya bilimi ve Sovyetler birliği'nin ortaya çıkışı*. İstanbul: selenge yayınları.
- Hirsch, F. (2022:246). *Ulusların imparatorluğu etnografya bilimi ve sovyetler birliği'nin ortaya çıkışı*. İstanbul: Selenge yayınları.
- Hirsh, F. (2022: 242-243). *Ulusların imparatorluğu - etnografya bilimi ve sovyetler birliği'nin ortaya çıkışı*. İstanbul: Selenge yayınları.
- Imamova, N. (2014, Ekim 07). *Farg'ona vodiysidagi anklav-eksklavlarda vaziyat qanday?* Markaziy Osiyo: <https://www.amerikaovozi.com/a/enclaves-central-asia-fergana-valley-/2546448.html> adresinden alındı
- Joldoshev, A. (2013: 101-133). Kabilecilik, bölgeselcilik ve etnisite: Kırgız kimliği üzerine çalışmalar. *OAKA cilt 8, sayı 1*, 101-133.
- Joldoshev, Ö. G. (2019:311). Kimlik ve Sınır: Orta Asya'da Sınır Sorunları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, 311.
- Karadağ, P. D. (2022:13). Türkistan'da Bir Sancı Odağı: Fergana Vadisi. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi - Sayı: 10 - Sayfa/Page: 8 - 18*, 13.
- Karınbaye, Z. (2020:115). Problems of Enclaves from the Perspective of Interethnic and Interstate Relations in the Ferghana Valley. *University of Warsaw, Faculty of Political Sciences and International Relations, Poland*, 115.
- Kılınç, S., & Kanat, S. (2024:34). Fergana Vadisi'nde Sınır Sorunlarının Kaynağı: anklavlar ve Çözüm Arayışları. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Cilt: 15 Sayı: 1*, 34.
- Kılınç, S., & Kanat, S. (2024:35). Fergana Vadisi'nde Sınır Sorunlarının Kaynağı: anklavlar ve Çözüm Arayışları. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Cilt: 15 Sayı:1*,

- 35.
- Kılınç, S., & Kanat, S. (2024:36). Fergana Vadisi'nde Sınır Sorunlarının Kaynağı: anklavlar ve Çözüm Arayışları. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Cilt: 15 Sayı:1*, 36.
- Kılınç, S., & Kanat, S. (2024:37). Fergana vadisi'nde sınır sorunlarının kaynağı: anklavlar ve çözüm arayışları. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Cilt:15 Sayı:1*, 37.
- Kodaman, T., & BİRSEL, H. (2006:422). Bağımsızlık Sonrası Özbekistan ve Dış Politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 16, Sayı: 2., 422.*
- kun.uz Editör, S. (2024, 04 20). *Zaversheno pereseleniye zhiteley kyrgyzskogo anklava Barak, nakhodivshegosya na territorii Uzbekistana.* <https://kun.uz:https://kun.uz/ru/news/2024/04/20/zaversheno-pereseleniye-jiteley-kyrgyzskogo-anklava-barak-naxodivshegosya-na-territorii-uzbekistana> adresinden alındı
- Meral, M. R. (2015:7). Milli türkistan dergisine göre sovyetler birliği'nin türkistan'daki eğitim ve kültür politikaları. *(Yüksel Lisans Tezi) Mimar sinan güzel sanatlar üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarih ana bilim dali ortaçağ tarihi programı*, 7.
- Raton, P. (1958:186). *Annuaire français de droit international, volume 4*. Paris: cnrseditions.
- Robinson, G. (1959:283, 09). Exclaves. *Annals of the american association of geographers volume 49, issue 3*, s. 283.
- Roy, O. (2018: 113). *Yeni orta asya ya da ulusların imal edilişi*. istanbul: metis yayınevi.
- Smith, G. (1996:2-22). *The Soviet state and nationalities policy. In The nationalities question in the post-Soviet states*. London: Longman.
- Stanradar Editor. (2015, 10 08). *Vzaimootnosheniya mezhdur Kyrgyzstanom i Uzbekistanom.* stanradar: <https://stanradar.com/news/full/18347-vzaimootnosheniya-mezhdur-kyrgyzstanom-i-uzbeki-stanom.html> adresinden alındı
- Sürücü, C. (2002:273-291). Kolonyal miras, kimlik ve bölgesel ilişkiler: orta asya'da entegrasyon pratiği. *Avrasya Dosyası BM Özel, ilkbahar, Cilt: 8, Sayı: 1., 273-291.*
- Tekin Arzu. (2010:60). Sovyetler birliği döneminde kırgızistan. *(Yüksek lisans tezi) Fırat üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarih anabilim dali*, 60.
- Tekin, A. (2010:52). Tekin, Arzu; Sovyetler birliği döneminde kirgizistan. *(Yüksek Lisans Tezi) Fırat üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarih anabilim dali*, 52.
- Tolipov, D. F. (2021, April 21). *The Sokh Enclave: A Breakthrough in Central Asian Cooperation.* The Central Asia-Caucasus analyst: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13669-the-sokh-enclave-a-breakthrough-in-central-asian-cooperation.html> adresinden alındı
- Toshpulatov, A., & Kakhkhorova, U. (2020:33). Uzbek-kyrgyz relations: overcoming the problem of the barak enclave. *JournalNX- A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, issue 6, vol. 6., 33.*
- Ünüvar, A. (2022:56). 20.Yüzyılda Sınır Olgusu ve Sınır Anlaşmazlıkları. *Necmettin Erbakan ÜniversitesiSiyasalBilgilerFakültesiDergisi Cilt: 4 Sayı:1*, 56.
- Vinokurov, E. (2007:16). *teoriya anklavov*. Kaliningrad: Terra Baltika: Izdatel'stvo Terra Baltika.
- Yalçinkaya, A. A. (2020:2664). Özbekistan ve Kırgızistan'daki anklav/eksklav Alanlarının Çözüm Süreci 2. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi cilt:9 sayı:4*, 2664.
- Yalçinkaya, A., & Abidzhanov, K. (2020:2654). Özbekistan ve Kırgızistan'daki anklav/eksklav Alanlarının Çözüm Süreci. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 9 Sayı: 4*, 2654.
- Yalçinkaya, D. (1997:277). *Sömürgecilik — Pan-İslamizm Işığında Türkistan (1856-1922)*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Yanushkevich, I. (2017, sentyabrya 09). *Spor dlinoy v 17 let: Kak Kyrgyzstan i Uzbekistan provodili granitsu Ot Ivan Yanushkevich*. kloop.kg: <https://kloop.kg/blog/2017/09/09/spor-dlinoj-v-17-let-kak-kyrgyzstan-i-uzbekistan-provodili-granitsu/> adresinden alındı
- Yurievsky, R. Y. (2013:153). Ponyatiya "anklav /enklav" i "eksklav" i ikh ispol'zovaniye dlya politiko-geograficheskoy kharakteristiki kaliningradskoy oblasti. *Baltiyskiy federalnyy universitet Nauchnyye Soobshcheniya*, 153.
- Yurievsky, Y. (2013:152). Ponyatiya "anklav /enklav" i "eksklav" i ikh ispol'zovaniye dlya politiko-geograficheskoy kharakteristiki kaliningradskoy oblasti. *Baltiyskiy federalnyy universitet Nauchnyye Soobshcheniya*, 152.
- Yurievsky, Y. R. (2013:150). Ponyatiya "anklav /enklav" i "eksklav" i ikh ispol'zovaniye dlya politiko-geograficheskoy kharakteristiki kaliningradskoy oblasti. *Baltiyskiy federalnyy universitet Nauchnyye Soobshcheniya*, 150.
- Yüce, P. D. (2013). Kırgızistan'da 2010 yılında yaşanan çatışmanın anatomisi. *Türk Dünyası Araştırmaları Sayı: 207*, 198.

